
Europska sigurnost

Izvorni znanstveni članak
327(73:4-12)“199”

Američka politika na jugoistoku Europe

RADOVAN VUKADINOVIĆ*

Sažetak

Raspalom socijalističkog sustava u Europi i prestankom blokovskih odnosa američka je politika promijenila pravce svoga djelovanja. Jugoistočna je Europa u tim okvirima sve nazočnija u američkoj vanjskopolitičkoj projekciji, što se posebice odnosi na Clintonovu administraciju. Clintonova politika čvrsto je profilirala nov odnos spram Jugoistoka Europe, imajući na umu povezanosti s bitnim točkama američkog angažmana (Bliski istok, kaspijsko područje, Golf, istočni Mediteran). Time je američka politika pokazala svoju vodeću globalnu ulogu. Clintonova je ekipa u ne prebogatoj vanjskopolitičkoj bilanci dobila važnu točku, dok, s druge strane, dosadašnji angažman, koji ima sve karakteristike dugoročnosti, nije previše skup.

Raspad socijalističkog sustava u Europi bitno je promijenio okvire i pravce američke globalne strategije. Umjesto sučeljavanja s velikim protivnikom Sovjetskim Savezom, što je imalo svoje snažne ideološke, političke, gospodarske i vojne komponente, američka politika našla se u novom položaju, bez izravnoga globalnog suparnika i s novim žarištima sukoba. To je posebice snažno došlo do izražaja na europskom prostoru. Nekadašnje veliko suparništvo u središtu Europe, na crti granica dviju njemačkih država i dvaju velikih vojno-političkih blokova, zamijenjeno je pomicanjem prema europskoj periferiji, gdje su nastali novi veliki izazovi za američku politiku.

U tom sklopu treba promatrati i područje Balkana, ili, kako se to sve češće govori — regiju Jugoistočne Europe.¹ U nekadašnjem odnosu velikog

* *Radovan Vukadinović*, redovni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Međunarodni politički odnosi.

¹ Najnoviji politički događaji na prostoru Jugoistoka Europe sve više u prvi plan postavljaju i pitanje pripadnosti toj regiji. Znakovito je da od balkanske sintagme bježe Slovenija, Hrvatska, Rumunjska, pa čak i Albanija, koja poput Rumunjske ističe da ulazi u srednju Europu. Stoga se umjesto Balkana sve češće upotrebljava blaži termin jugoistočna Europa, koji, također, traži svoje određenje. Po tradicionalističkoj političkoj podjeli u

strategijskog natjecanja supersila i njihovih blokova ovo područje imalo je znatno manju važnost. Grčka i Turska bile su uključene u NATO i već tom činjenicom vezivale su dio sovjetskih snaga. Osim toga, na turskom prostoru postojala je i mogućnost korištenja vojnih baza u blizini sovjetskih granica. Jugoslavija je bila nesvrstana i na taj način stvarala je neku vrstu sive zone između NATO-a i Varšavskog ugovora (Bugarska i Rumunjska), dok je svojim izlaskom iz Varšavskog ugovora 1961. Albanija, također, donekle proširila taj međublokovski pojas.

Prestankom blokovskih odnosa američka politika postaje sve više uvučena u to područje. Nove nesuglasice oko Cipra povećale su tursko-grčke napetosti, smjena režima u Rumunjskoj i Bugarskoj tražila je, također, američke političke smjernice, rušenjem socijalističkog režima u Albaniji otvarala se nova perspektiva američkoj politici na ulazu u Jadransko more. No, onaj svakako najznačajniji čimbenik koji je utjecao na američko snažnije angažiranje, pa čak i na vojni ulazak u Jugoistočnu Europu bio je vezan uz krizu na prostoru bivše Jugoslavije.

I. Američka politika i kriza na tlu bivše Jugoslavije

Jačanjem politike detanta i otvaranjem Istoka jugoslavenska pozicija nesvrstane zemlje i stalnoga otvorenog modela za Istok počela je dramatično gubiti svoje značenje. U novim uvjetima u Washingtonu je postalo jasno da nema više velike opasnosti od neke sovjetske vojne intervencije, otvoreno se počelo pisati i govoriti o neuspjesima jugoslavenske politike u u pogledu ljudskih prava (Kosovo)², a američku zaokupljenost velikim međunarodnim zbivanjima (Golf, raspad Sovjetskog Saveza, njemačko ujedinjenje) dalo je događajima u Jugoslaviji sekundarno značenje.

Za razliku od nekih situacija u kojima je američka politika dobivala pogrešne signale s terena, u ovom slučaju i diplomatska izvješća iz Beo-

jugoistočnu Europu ulaze Grčka, Albanija, Turska, Bugarska i Rumunjska, kao i pet novih država nastalih na tlu bivše Jugoslavije (Slovenija, Hrvatska, BiH, SR Jugoslavija i Makedonija). Ecobescu, N., "Avoiding Marginalization of the Balkans", *Romanian Journal of International Affairs*, br. 1-2, 1966., str. 50-57.

Druga podjela država ovog područja izvedena je u okviru sigurnosnih angažmana i u nju istraživači iz Europske strategijske grupe Zapadne unije ubrajaju Bugarsku, Rumunjsku, Albaniju i četiri zemlje s područja bivše Jugoslavije: Hrvatsku, BiH, bivšu jugoslavensku Republiku Makedoniju i Srbiju s Crnom Gorom. Lenzi., G., Martin, L., (eds.), *The European Security Space*, Paris, 1996., str. 23-24.

Postoje i analize u kojima se Slovenija izdvaja iz te skupine država na temelju njezina unutarnjeg razvitka, kao i veza s EU i NATO. Vidi Larrabee, F.S., "US Policy in the Balkans: From Containment to Strategic Reengagement" u *Crises in the Balkans: Views from the Participants*, C. Danopoulos, K. Messas, eds. New York, 1997., str. 275-295.

² Schifter, R., "Human rights in Yugoslavia: statement before the Foreign Relations Committee 21 Feb 1991", US-Department of State Dispatch, 4. svibnja 1991., str. 152-53.

grada, kao i analiza CIA-e, jasno su predvidale raspad Jugoslavije i buduće konflikte. Međutim, podržavajući saveznu vladu premijera Markovića, u doba kad ona gotovo više i nije imala političkog autoriteta, američka politika je uporno zagovarala jedinstvo države koje više nije bilo.³

Nakon izbijanja oružanog sukoba u Sloveniji (lipanj, 1991.) još uvijek se u Washingtonu vjerovalo da je riječ o lokalnom sukobu koji će Europljani moći samostalno riješiti. Predsjednik Bush u jednom intervjuu jasno je istaknuo da Jugoslavija ne predstavlja američki strateški interes⁴, a tek kad posrednička misija EU nije uspjela, na scenu je stupila američka diplomacija.

U međuvremenu, konflikt je već bio krenuo. Iako su bili napravljeni vojni planovi za intervenciju u okviru US SACEUR, u doba napada jugo-vojske na Dubrovnik, predsjednik Bush tu akciju nije odobrio.⁵ Njegovi vojni savjetnici bili su odlučno protiv američkog vojnog uključivanja u konflikt. U toj struji koja se jasno zalagala protiv američkog djelovanja posebno značajnu ulogu imali su savjetnik za nacionalnu sigurnost, Brent Scowcroft, i pomoćnik državnog tajnika, Lawrence Eagleburger. Scowcroft je služio kao američki vojni ataše u Beogradu, a Eagleburger je bio američki ambasador, te su njihove ocjene u američkom središtu odlučivanja imale posebnu snagu. Po njima, radilo se o dubokim i složenim etničkim sukobima koji će trajati i upravo zbog toga Amerika treba stajati po strani. Osim toga, u godini američkih predsjedničkih izbora Bushova administracija bila je uvjerena da bi uključivanje američkih vojnih snaga u sukob na tlu bivše Jugoslavije bilo izrazito neproduktivno i da bi se američko javno mišljenje okrenulo protiv Busha.

Američki vojni dužnosnici također su bili protiv vojnog angažiranja. Neuspjeh nekih američkih prijašnjih vojnih akcija, kao i nepopularnost ratovanja na zemlji, služili su kao glavni argumenti pobornicima neintervencije. Ono što su oni tražili od predsjednika Busha svodilo se na potrebu jasnog definiranja političkih i vojnih ciljeva, kako bi se postigla odlučna pobjeda i ostavila mogućnost strategije izlaza iz krize. Po nekim ocjenama general Colin Powell bio je glavni zagovornik takvog pristupa, a njegov autoritet bio je dostatan da blokira sve one koji su zagovarali odlučno djelovanje i suzbijanje srpske agresije.⁶

Pri kraju svog mandata Bush je ipak pokazao interes za krizu koja se razbuktavala. Vjerojatno se bojeći da se ona ne prelije na susjedno Koso-

³ Vidi: Lukich, R., Lynch, A., *Europe from the Balkans to the Urals: The Disintegration of Yugoslavia and the Soviet Union*, Oxford, 1996., str. 307-320.

⁴ "Bush sieht in der Bewältigung der Krise in Jugoslawien zunächst eine Aufgabe der Europäer", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 10. srpnja 1991.

⁵ Larrabee, F. S., *US Policy in the Balkans...*, op. cit., str. 281.

⁶ Ibid, str. 282.

vo, te time uključujući dodatne aktere, Bush je uputio pismo predsjedniku Miloševiću u kome ga je upozorio da SAD neće tolerirati daljnje kršenje ljudskih prava Albanaca na Kosovu. Time je najavljena mogućnost američke vojne akcije u slučaju širenja sukoba na Kosovo.

U tijeku predsjedničke izborne kampanje Clinton je oštro kritizirao Bushovu neaktivnost, tvrdeći da je ona pridonijela produbljivanju sukoba.⁷ No unatoč tome, trebalo je ipak pričekati s promjenom kursa. Od ocjena da se radi o lokalnom konfliktu s humanitarnim posljedicama, pa do postupnog prihvaćanja teze da je ipak riječ o značajnom sukobu, u kome postoje i stanoviti američki interesi, tekao je i proces odlučivanja, i na njegovo formuliranje utjecao je skup domaćih i međunarodnih čimbenika.

Na domaćem američkom planu Clinton je jasno naznačio da će upravo pitanja vezana uz razvoj američkog društva — gospodarstvo i zdravstvena zaštita imati prioritet. Vanjska politika u cjelini bila je stavljena u drugi plan, a samim tim i mogućnost izravnog djelovanja na području bivše Jugoslavije. Tek širenjem konflikta, golemim stradanjima pučanstva i, naravno, stalnim izvještajima s terena, Clintonova administracija počela je razmišljati o načinu svog angažiranja.

— Odlazak u mirovinu šefa združenog stožera, generala Powella, donekle je oslabio protivnike vojne intervencije u američkim vojnim krugovima, iako je i dalje ostao strah od predugog angažiranja u zapletenoj krizi iz koje se ne vidi izlaz.

— U središtu političkog odlučivanja nova administracija bila je, također, značajno podijeljena. State department, na čelu s Warrenom Christopherom, bio je za nastavljanje politike opreznog analiziranja krize i pronalaznja mogućnosti za diplomatsko rješenje. Novi savjetnik za pitanja nacionalne sigurnosti, Antony Lake, kao i američka ambasadorica pri UN, Madelaine Albright, zagovarali su, međutim, radikalniju politiku u kojoj bi američka diplomatska akcija dobila jasnu vojnu podršku.⁸

Kriza na tlu bivše Jugoslavije promatrana u svjetlu međunarodnih čimbenika, također je u Clintonovo doba dobila konture koje su isticale neke nove opasnosti, ali su otvorile i konkretne mogućnosti američkog djelovanja:

- američki establishment postajao je sve zabrinutiji da bi se sukob mogao prenijeti na jug Balkana a da bi tada moglo doći do aktiviranja većeg broja država, što je bilo posebice zabrinjavajuće, jer bi to moglo otvoriti put za novo tursko-grčko konfrontiranje,
- kritike islamskih zemalja, u kojima se isticalo da je zapadna, a poglavito američka politika brza kad treba reagirati u islamskom svijetu, a da

⁷ Lukich, R., Lynch, A., *Europe from the Balkans to the Urals...*, op. cit., str. 283.

⁸ Larrabee, F. S., *US Policy in the Balkans...*, op. cit., str. 283.

namjerno ne žele zaustaviti uništavanje Muslimana na Balkanu, također su počele sve više upozoravati na opasnosti koje bi ovakvo razmišljanje moglo imati za američke odnose s islamskim svijetom,

- jačanje ruskih pozicija u Srbiji, kao i sve jače inzistiranje ruskih komunističkih i nacionalističkih snaga na rješenju koje ne može biti postignuto bez Rusije, imalo je svog odraza u razmišljanjima Bijele kuće, gdje je stalno postojanje straha da se američkim angažiranjem ne ugrozi predsjednik Jeljcin kao glavni američki oslonac razvoja novih američko-ruskih veza,
- suočena s krizom svih međunarodnih institucija, koje su djelovale u sukobu, američka politika bila je prisiljena uključiti se bez obzira na to u kolikoj mjeri je to bilo korišteno kao dokaz stanovite nesposobnosti Europe da samostalno rješava svoje probleme ili, pak, u strahu da bi prije nego se postigne neka učinkovitost sukob mogao doživjeti svoje proširenje.⁹

Promatrajući zbivanja u bivšoj Jugoslaviji kao europski problem, Clintonova ekipa je ipak pošla od drukčijeg vrednovanja novih europskih odnosa i mjesta koje dobiva jedinstvena Europa. Sve najave političkog i vojnog povezivanja unutar Europske unije Bushova administracija doživljavala je sa skepsom, a jednim dijelom i kao pokušaj nepotrebnog takmičenja koje bi moglo ugroziti postojanje NATO-a. S druge strane, Clinton je od početka svog mandata zauzeo drukčiji stav, smatrajući da bi novi identitet članica Europske unije i mogućnost njihova zajedničkog političkog i vojnog djelovanja mogli pomoći u rješavanju brojnih posthladnoratovskih kriza. Intervencija u Bosni i Hercegovini pružila je upravo izvanrednu priliku da se ispita ta mogućnost zajedničkog djelovanja i da se američke tvrdnje kako SAD neće samostalno djelovati bez ostalih saveznika provjere u praksi.

Vezujući akciju uz saveznike, Clinton je postigao nekoliko ciljeva. On je u prvom redu pokazao da njegova administracija neće unilateralno djelovati, niti unilateralno snositi cijenu operacija. Postavljajući bosansku intervenciju kao zajedničku, u kojoj SAD i saveznici ravnopravno sudjeluju, otvorio je mogućnost i za novo profiliranje NATO-a kao izvršnog instrumenta saveznika koji su dobili priliku da zajedno sa SAD odlučuju o akciji. Time je bila pružena prilika da se uz brojna dogovaranja i pripremu akcija, polako priprema i javno mišljenje za američko djelovanje na prostoru Balkana. Međutim, čitav taj proces odvijao se između tvrdnji da se radi o američkim interesima, i na drugoj strani, izjava u kojima se isticalo da je riječ o dugotrajnom etničkom konfliktu koji niti Amerika neće moći riješiti.

⁹ Vukadinović, R., *In Search of Security for the New Balkans*, Beč, 1994., str. 11.

Uvjerenje da je čitava struktura novog svjetskog poretka neaktivnošću glavnih aktera dovedena u pitanje, te da ovakvo ponašanje na jednom prostoru može ubrzo dovesti do opasnog ponavljanja na nekom drugom, polako su utirala put do političkih dužnosnika Bijele kuće. Čak niti opasnost proširenja sukoba nije bila dostatna da ubrza odluku i da pokrene zajedničku akciju.

Tek najava američkog Kongresa da će ukinuti embargo na uvoz oružja protiv bosanskih Srba navela je Bijelu kuću da počne radikalnije pripreme za vojnu akciju. Postalo je, naime, jasno da bi takav potez u velikoj mjeri naišao na osudu kod američkih saveznika koji su u novom naoružanju vidjeli priliku za daljnje proširenje rata u Bosni i Hercegovini. Time su u velikoj mjeri i novi najavljeni odnosi SAD i EU mogli biti ozbiljno ugroženi. Imajući na umu i najavljeno širenje NATO-a, kao i opća pitanja koja su se postavljala o vrijednosti NATO-a kao organizacije koja nije u stanju djelovati u jednom europskom sukobu, Clintonova administracija odlučila se za akciju koja je vodila Daytonu i postizanju mira u Bosni i Hercegovini.

U ljeto 1995. godine, kad je otvoren put za Dayton, Clinton je poduzeo akciju, kako bi:

- potvrdio snagu, vjerodostojnost i američko vodstvo u NATO-u, a time i spasio NATO,
- ojačao svoju predsjedničku kampanju,
- uvjerio Pentagon i Kongres kako američke vojne snage mogu sigurno otići u Bosnu.¹⁰

Samim tim bilo je pokazano američko liderstvo u NATO-u, iz čega je proizlazio zaključak da u novom svjetskom poretku nema rješenja bez američke sile. Europski saveznici preuzeli su svoje uloge u postdaytonskom procesu, ali je Amerika i dalje ostala vodeća snaga na Balkanu koja, prema Clintonu, treba i dalje "komandirati dok se od Europljana očekuje da učine više."¹¹

Na području bivše Jugoslavije američka je politika ovaj postupni prelazak u akciju ostvarila korištenjem spleta različitih diplomatskih, političkih i vojnih sredstava. Ona se najprije pojavila kao medijator između Hrvata i Muslimana, a inzistirajući na zajedničkom savezu ovih dvaju naroda protiv bosanskih Srba (Washingtonski sporazum 1994.). Zajedno s ostalim članicama Kontaktne grupe, američka politika tražila je rješenje i u Hrvatskoj na području okupiranom od hrvatskih Srba, a kada prijedlog Kontaktne skupine nije bio prihvaćen, operacija hrvatskih redarstvenih i vojnih snaga

¹⁰ Woodward, S. u M. J. Calic, N. Gnessotto, J. Sharp and S. Woodward, *The Issues Raised by Bosnia, and the Transatlantic Debate*, Pariz, 1998., str. 44.

¹¹ Ibid, str. 45.

otvorila je put za Dayton i dolazak Amerikanaca u Bosnu. Značajno nazočna svojim vojnicima u okviru snaga UN u Makedoniji, američka politika jasno je potvrdila svoju spremnost za sprječavanje širenja sukoba i očuvanje Makedonije. Pojavljujući se na sve tri razine sukoba Clintonova administracija pokazala je u startu svoju opredijeljenost za prisutnost na Jugoistoku Europe iz čega su, naravno, moguće različite opservacije. One se odnose na ulogu koju SAD ima u novom svjetskom poretku, na strukturu odnosa koji se grade između SAD i Europe i u pokušaju traženja novog liderstva. No, uza sve to, nikako se ne smije zaboraviti niti izgradnja novih američkih strategijskih pogleda koji u novom svjetlu promatraju prostor jugoistočne Europe.

II. Clintonovo strategijsko angažiranje

Paralelno s angažiranjem na području bivše Jugoslavije u smirivanju stanja potekla je i snažna američka aktivnost prema drugim zemljama ovog područja. Ocjenjujući geostrategijski položaj Albanije, njezinu vezanost za Kosovo i Makedoniju, kao i eventualne opasnosti koje bi mogle nastati iz ideje stvaranja "velike Albanije", američka politika prihvatila je Berishinu vladu, dajući punu podršku njegovom autoritarnom režimu, sve do trenutka dok se nije pokazalo da Berisha nije onaj tko može pomaknuti Albaniju u pravcu suvremenog razvoja. Iako nevoljno, pomoć je pružena novoj strukturi socijalista predvođenih Fatosom Nanoom koji je, međutim, svjestan potrebe dobrih veza sa SAD-om i američke nazočnosti. Upravo ta situacija omogućava sada američkoj politici da s albanske strane promatra krizu na Kosovu i da izravno utječe na ponašanje albanskih vlasti.

U prvim danima nakon pada Ceausescuovog režima SAD su pojačale svoju nazočnost u Rumunjskoj. One su prije svega bile zainteresirane za stvaranje novih političkih odnosa u kojima će se brzo brisati naslijeđe prošlosti. Iako nisu bile previše oduševljene predsjednikom Iliescuom, on je bio prihvaćen kao lider s kojim Rumunjska može započeti proces transformacije. Međutim, izborom Constatinescu i pobjedom neosocijalističkih snaga, američki angažman u Rumunjskoj krenuo je ubrzanim koracima. Od gospodarske suradnje pa sve do najave mogućnosti da Rumunjska bude u drugom krugu širenja NATO-a teku sada američke inicijative koje imaju za cilj podržati novu vlast i ojačati tješnje veze.

U Bugarskoj je također, vladavina socijalista nakon pada Živkovljevog režima, u značajnoj mjeri kočila razvitak boljih odnosa s Amerikom. Iako je dihotomija vlasti bila jasno postavljena između prozapadnog predsjednika Željeva i vladajućih socijalista, za jače povezivanje s Amerikom i Zapadom trebalo je pričekati na poraz BSP na parlamentarnim izborima i dolazak na vlast novih neosocijalističkih snaga.

Kako su sve tri bivše socijalističke zemlje pokazale svoju spremnost za sudjelovanje u Partnerstvu za mir, to je bila jedna od prvih američkih

mogućnosti tješnjeg djelovanja. Prateći stanje u oružanim snagama i sugerirajući brže stvaranje novih odnosa između civilnih i vojnih vlasti, stvarao se i nov model vojno-političkih odnosa. Iako je u svakoj zemlji situacija drukčija, ipak je očito da je Partnerstvo za mir bilo snažan instrument približavanja Zapadu, a posebice Americi. Kako se radi o vojnim strukturama, koje su u tim zemljama još relativno najbolje organizirani oblici državne vlasti, bilo je očito da je upravo američko približavanje njima od posebnog značenja. Shvaćajući vojne snage kao reprezentanta nacionalnih htijenja, preko njih se želi utjecati na političke transformacije i brzinu približavanja Zapadu.

U današnjem trenutku sve je to mnogo lakše ostvariti, jer sve tri zemlje javno ističu svoju želju za ulazak u NATO. One u njemu vide šansu za smirivanje prilika, približavanje ostalim zapadnim strukturama (posebice EU) i za promicanje odnosa u kojima će članstvo u NATO-u otvoriti šanse za bolji život.

Američki angažman u pravcu saveznika: Turske i Grčke, u posthladnoratovskom razdoblju naišao je na nove uvjete. U prvom redu, promijenilo se značenje američkih saveznika u doba kad više nema sovjetske, odnosno ruske opasnosti. Pitanje ljudskih prava u Turskoj, kao i kurdsko pitanje, u velikoj su mjeri središnje teme oko kojih se kreću američke kritike, a niti jačanje islamski orijentiranih političkih snaga ne nailaze na dobar prijem u Washingtonu. Stanje dodatno opterećuju i tursko-grčki odnosi, posebice glede Cipra. Od nekadašnjeg američko-turskog strategijskog partnerstva ostalo je relativno malo. Samim tim bitno se smanjila američka vojna i gospodarska pomoć Turskoj,¹² a s druge strane i Turska najavljuje nesklonost korištenju američkih vojnih baza na svojem teritoriju u slučaju zapleta na Bliskom istoku ili na području Golfa.

Kako je Turska značajno locirana na spojnici kontinenta, nemoguće je zamisliti neki dramatičniji prekid američko-turskih odnosa. Međutim, sadašnji problemi u osnovi su dokaz da dvije zemlje drukčije promatraju pitanja sigurnosti i da u novim uvjetima ne dolazi do nekoga automatskog zajedničkog stajališta.

Kao najsnažnija balkanska zemlja, ujedno jedina članica Europske unije, Grčka bi imala sve uvjete da bude središte balkanske stabilnosti. Međutim, politika prema Makedoniji u velikoj je mjeri iscrpila grčku politiku i stvorila joj niz nepotrebnih teškoća ne samo na Balkanu već i na europskoj razini. To je dovelo do toga da je američka politika morala biti medijator prema Makedoniji, a djelomično i prema Albaniji. Završetkom Papandreouove epohe, grčka je politika dobila šanse za svoje veće ekspaniranje na Balkanu i to preuzimajući europsku ulogu na Balkanskom poluotoku i pokušavajući promicati balkanske interese u EU. No, ako je u

¹² O problemima u bilateralnim odnosima vidi: Lesser, I. O., *Bridge of Barrier: Turkey and the West After the Cold War*, RAND, 1992., str. 34.

tom prostoru Grčka značajno poboljšala svoje pozicije, ostaje i dalje tradicionalan spor s Turskom¹³, koji je u nekoliko prilika dolazio do zaoštavanja. Uz otvoreno pitanje otočica u Egejskom moru i Cipra, tu je i opasnost proširenja sukoba na jug Balkana i mogućnost da dvije članice NATO-a zauzmu suprotna stajališta. Američka politika upravo to ima na umu i ne propušta priliku da upozori Grke i Turke kako se od njih očekuje politika smirivanja odnosa na Balkanu. To bi u velikoj mjeri trebalo olakšati i američko djelovanje na ovom prostoru gdje bi upravo jedine dvije članice NATO-a trebale biti one glavne snage koje će provoditi zacrtanu politiku saveza.

Uz stalne diplomatske inicijative, koje bi trebale riješiti pitanje zračne granice u Egejskom moru, kao i turskog prihvaćanja sadašnje granične crte, američka diplomacija angažirala se ponovo u pokušaju rješavanja ciparskog problema. Kako se radi o pitanjima koja su sastavni dio složenih tursko-grčkih odnosa, tu još uvijek nema uspjeha koji bi mogao ohrabriti američku politiku.¹⁴ Vrlo je vjerojatno da obje zemlje u novim posthladnoratovskim uvjetima, kada je nazočan visok stupanj decentralizacije sile, smatraju da čak niti stajališta velikog lidera iz Washingtona nemaju obvezujuće značenje, pogotovo kad nema neke velike izvanjske opasnosti. Tek u trenucima zaoštrenih međusobnih odnosa, Amerika može biti shvaćena kao autoritet koji može pomoći smirivanju situacije.

Uz ove bilateralne kontakte, koji su trebali pokazati američki interes za područje jugoistočne Europe, američka politika bila je zainteresirana i za veće angažiranje koje bi pomoglo okupljanju svih ovih zemalja. Imajući na umu kritike što su bile upućene regionalnom pristupu EU, američka politika je pričekala da se dovrši kritičko preispitivanje toga europskog projekta, te je, vodeći računa o slabim stranama europskog pristupa, ponudila svoju Inicijativu za suradnju na Jugoistoku Europe (SECI).

U političkom smislu SECI je naznačio nekoliko bitno novih elemenata američke politike.

- nakon tri godine oklijevanja, postupnog ulaženja u regiju i razvijanja bilateralnih veza SECI je trebao biti dokaz američke odlučnosti da bude prisutna na Jugoistoku Europe,

¹³ Nova sigurnosna situacija, po jednom grčkom mišljenju, posebno je otežana zbog stalnih antagonizama s Turskom. "Vojno i demografski snažan susjed, koji nije niti demokratski niti povezan s europskim institucijama, doživljava se u Grčkoj s velikim nepovjerenjem." Prema tom istom mišljenju glavni dobitnik u raspadu komunističkog sustava na jugu Europe je Turska koja je sada u prilici stvaranja novih saveza. Valinakis, Y., *Greece's Security in the Post Cold War Era*, Ebenhausen, 1994., str. 53.

¹⁴ Najava instaliranja ruskih raketa na grčkoj strani Cipra otvorila je novu krizu u tursko-grčkim odnosima i pokrenula nastanak novih scenarija o mogućem sukobu između dvije države.

- time su se htjeli stvoriti uvjeti za realizaciju mira i sigurnosti: od Bosne i Hercegovine do tursko-grčkih odnosa,
- Europljanima se ponovo demonstrirala potreba i snaga američkog vodstva,
- uz eventualno razvijanje suradnje zemalja jugoistočne Europe vjerovalo se da bi time slabio islamski utjecaj na tom području, a da bi ujedno i neke ruske akcije bile u velikoj mjeri oslabljene¹⁵.

Uz podijeljene poglede na SECI, bilo je odmah evidentno da će projekt naići na različit prijem i da će biti dosta zemalja koje će izraziti svoje nezadovoljstvo s pokušajima povezivanja na Jugoistoku Europe, umjesto približavanja zapadu, odnosno EU.¹⁶ Veliki prostor od Slovenije pa do Moldave trebao je po američkim mišljenjima postati stabiliziran u uvjetima pojačane suradnje 12 država. Ti uvjeti trebali bi na kraju dovesti do mogućnosti većeg sudjelovanja privatnog sektora u ulaganjima na ovom području. Nakon Daytonu, kao i američkog ulaska u Bosnu i Hercegovinu, uz niz inicijativa koje rješavaju pitanja političkih i etničkih pitanja, SECI bi trebao postati pragmatički oblik zajedničkog djelovanja. Kako brojni gospodarski i ekološki problemi pogađaju sve zemlje ovog područja, predložen je s američke strane zajednički pristup u okviru regije jugoistočne Europe. U širem smislu na SECI se, naravno, vezuju i očekivanja da bi sposobnost zajedničkog rješavanja regionalnih, gospodarskih i ekoloških problema mogla biti značajan korak u pravcu mira i stabilnosti.

I dok se polako uhadava mehanizam SECI, ali isto tako i kristaliziraju mišljenja o njihovoj vrijednosti, predsjednik Clinton je najavio svoj novi Akcijski plan za Jugoistočnu Europu (veljača 1998.). Plan bi trebao dinamizirati američku suradnju sa zemljama jugoistočne Europe u kojima su snažno krenuli procesi demokratizacije. Ciljevi plana, kako ga je prezentirao predsjednik Clinton, trebaju biti:

- u konsolidaciji reformi,
- u razvijanju regionalne suradnje,
- u pomaganju integracije u europske i transatlantske zajednice,
- u jačanju mira i stabilnosti oko zemalja Daytonskog sporazuma¹⁷.

Ostvarivanje tih ciljeva najavljuje se kao jasna želja SAD da se prošire bilateralni politički, gospodarski, vojni i civilni oblici suradnje sa zemljama

¹⁵ Vukadinović, R., "Jugoistočna Europa: nestabilnosti i strategije povezivanja", *Politička misao*, Vol. 34., br. 3, 1997., str. 18-20.

¹⁶ Vidi, npr., Vranyczany-Dobrinović, J., "The EU, the SECI and Croatia", *Croatian International Relations Review*, Vol. III, br. 6, 1997.; Mileta, V., "Miti balkanskog trga", *Teorija in praksa*, Vol. 35, br. 3, 1998.

¹⁷ *Daily Washington File*, Feb. 10. 1998.

jugoistočne Europe. SAD će sve to činiti kako bi se pomogla jača regionalna suradnja, i na kraju, zajedno s članicama EU tražit će se putovi za uključivanje zemalja ove regije u arhitekturu europskih i transatlantskih institucija.

Konkretizirajući aktivnost koje će uslijediti, predsjednik Clinton je najavio da će međuvladine radne grupe (koje već postoje u Bugarskoj, Makedoniji, Sloveniji i Rumunjskoj) razvijati specijalne programe suradnje, a njih će sa svoje strane podržati različite agencije u Washingtonu. S tim u vezi tražit će se i savjeti američkih saveznika i partnera, kako bi se proširile mogućnosti suradnje.

Positivno ocjenjujući iskustva bilateralnih radnih grupa za vojna pitanja, najavljeno je da će slične grupe biti osnovane i za analizu mogućnosti gospodarske suradnje. Njihov će cilj biti da stalno istražuju uvjete razvijanja gospodarskih odnosa, trgovine, investicija i svih budućih oblika suradnje.

Najavom Akcijskog plana predsjednik Clinton je potvrdio da je njegova administracija odlučna ostati na Jugoistoku Europe i da se uz politička i vojna sredstva traže daljnji oblici djelovanja koji bi u regionalnim okvirima otvorili put za povezivanje sa SAD-om. U isto vrijeme, očekuje se da ta regionalna suradnja koju inicira američka politika, bude dostatno atraktivna i da privuče sve zemlje regije, bez obzira na njihove tradicije odnosa, bivše ili sadašnje sporove i konflikte. Obecavajući integraciju u europske i transatlantske institucije, jasno se poručuje svim državama da je u razvijanju regionalne suradnje put za približavanje Europi i da će Amerika i njezini saveznici podržati takve tendencije i nagraditi njihove aktere.

III. Američki interesi na Jugoistoku Europe

Proširenje NATO-a u prvoj fazi u velikoj će mjeri stabilizirati prilike u Središnjoj Europi, te će to područje postati sastavni dio zapadne sigurnosne zajednice. Promatrano u širem globalnom spektru, može se utvrditi da će zona nestabilnosti biti postavljena u pravcu juga, odnosno Balkana, Mediterana i kaspijskog bazena. Na tim prostorima doći će do novih izazova, konflikata i nestabilnosti, što američka politika, ako želi biti predvodnik u okviru novog svjetskog poretka, ne može ispustiti iz svog vidokruga.¹⁸ Od početnoga pasivnog promatranja rata na tlu bivše Jugoslavije pa do sadašnjeg izravnog vojnog angažiranja na Balkanu, kao i traženja opcija suradnje zemalja jugoistočne Europe, Clintonova administracija prošla je dug put. Ona je u tom razdoblju jasno shvatila da nestabilnosti na ovom području mogu u velikoj mjeri ugroziti sigurnost središnje Europe ili

¹⁸ O ocjenama vrijednosti tog područja kao i novim nestabilnostima vidi Brzezinski, Zb., *The Grand Chessboard*, New York, 1997., str. 123-150.

pak da grčko-turske tenzije mogu oslabiti koheziju NATO-a kao vodeće europske institucije.

Samim tim postavlja se i pitanje američke uloge u novim odnosima gdje, unatoč sve razvijenijoj europskoj suradnji, jugoistočna Europa ostaje ipak kao regija u koju će američka politika, čini se, kročiti sve brže.

U globalno strategijskoj analizi područja bitno je nekoliko značajnih elemenata koji, svaki sa svoje strane, utječu na ovaj novi američki angažman za koji neki washingtonski analitičari tvrde da je možda najkoherentniji dio vanjskopolitičkog programa Clintonove administracije.

- Jugoistok Europe strategijska je spojnica prema važnim južnim odredištima koja su gospodarski značajna (Kaspijska regija), prema potencijalnim kriznim žarištima (Golf) i prema složenom i nestabilnom području Mediterana,
- Jugoistok Europe sadrži u sebi tekuća, kao i potencijalna žarišta sukoba (Kosovo, Makedonija), koja bi u velikoj mjeri mogla utjecati na kompletnu sigurnosnu arhitekturu što se pokušava stvoriti u europskim razmjerima,
- na području jugoistoka Europe, iako u gotovo minimalnim razmjerima, ipak se osjećaju ruski strategijski i politički interesi koji nisu uvijek identični s američkima,
- na tom se prostoru za sve one koji razmišljaju u okvirima “sukoba civilizacija” stvara idealna slika prostora za ekspanziju islama, ili pak za nove tenzije religijskog karaktera.

Sve to zajedno traži američku prisutnost, počev od vojne, koja je već demonstrirana, do napora da se izgradi strategija gospodarskog povezivanja i djelovanja koja bi mogla značajnije angažirati američki i europski kapital i eventualno pomoći da se Jugoistok Europe približi Europi.¹⁹ Ako je američki interes stabilizacija prilika, onda je i američka aktivnost, posebice ona na gospodarskom polju, nužna u suradnji s EU. Time bi se zajednički postavio skup ciljeva koje se želi ostvariti kao i naznačiti određene zahtjeve čije ostvarenje se traži od zemalja ovog područja.

Unatoč svim razlikama koje postoje unutar skupine ovih država, kao i ocjene njihove vrijednosti za američku politiku, očito je da se kao glavni ciljevi američke politike mogu postaviti: stvaranje demokratskih političkih sustava, slobodno tržište, višepartijski politički sustav, poštivanje ljudskih i

¹⁹ Jedan od vodećih američkih promatrača Balkana stalno se zalaže za razvijanje tješnje ekonomske i regionalne suradnje među balkanskim zemljama. On s pravom ističe da bez stalnog ekonomskog rasta i razvoja mnoge od započetih reformi demokratskog tipa neće uspjeti i da mogu te zemlje uvesti u nove nestabilnosti i etničke konflikte. Larrabee, F. S., “The Balkans”, *Strategic Appraisal*, 1996., ed. Z. Khalilzad, Santa Monica, RAND, 1996., str. 115.

manjinskih prava. U tom se fokusu može promatrati američku politiku u njezinom konkretnom djelovanju gdje je dostatno prostora da svaka zemlja bude tretirana u skladu s napretkom koji čini u pravcu ostvarivanja ovih američkih ciljeva.

Iako se za Sloveniju tvrdi da je već na putu za EU, postoje i neki drugi pogledi koji kažu da, unatoč toj blizini, Slovenija može odigrati značajnu ulogu u povezivanju i približavanju tih zemalja Europi.²⁰ Stoga se smatra da upravo slovenski razvoj može biti znakovit poticaj ostalim zemljama jugoistoka Europe. Stoga, npr., američka politika želi i Sloveniju u SECI, uvjeren da to može biti korisno u približavanju europskim tokovima.

Hrvatska, koja je imala znatno teži put prema svojoj nezavisnosti, uz američku pomoć i podršku dobiva i česte kritike koje se sada uglavnom svode na pitanje pomirbe i povratka prognanika, implementaciju Dayton a i demokratizaciju društva.²¹ Ispunjenje tih zahtjeva trebalo bi voditi Hrvatsku u Partnerstvo za mir, a u budućem razvoju odnosa i eventualnom članstvu u NATO-u. S obzirom na hrvatsku geostrategijsku poziciju i američku želju za djelovanjem na Jugoistoku Europe, očito je da je Hrvatska potrebna američkoj politici. Uz hrvatsku infrastrukturu, kao i komunikacije kojima se dolazi do Bosne i Hercegovine, pod uvjetom da se ispune američka očekivanja, Hrvatska može, također, postati stožer stabilnosti na području bivše Jugoslavije. Nestabilna i krizama ispunjena Jugoslavija u stabilnoj Hrvatskoj može imati svoju protutežu, a američka politika važnog aktera. U slučaju da se jednom stvari u Jugoslaviji stabiliziraju, tada će američka politika tražiti da se intenzivira međusobna suradnja i da se upravo regionalnom suradnjom ide u pravcu regionalne sigurnosti, koju bi veze s NATO-om mogle dodatno potpomoći.

Bosnu i Hercegovinu je Clintonova administracija postavila kao svoj važan vanjskopolitički cilj i, pod uvjetom da Dayton opstane, tada će i američka politika biti još dublje angažirana u čitavoj regiji. Dileme oko podjele Bosne i Hercegovine ili zadržavanja jedinstvene države ovog časa, čini se, da su u službenom Washingtonu prevladane. BiH treba biti jedinstvena država sastavljena od dva entiteta i tri naroda čak pod cijenu sve većeg i trajnijeg američkog i zapadnog arbitriranja. Pod uvjetom da se stvore politički preduvjeti za funkcioniranje takve države, američka će politika zajedno s EU morati znatno povećati gospodarsku aktivnost i pomoći prevladavanje rata i ratnih posljedica. Istodobno, uz striktno kontroliranje ponašanja susjednih država, Hrvatske i Jugoslavije, američka politika će

²⁰ Ističući da je Slovenija na raskrižju između srednje i jugoistočne Europe dokazuje se slovenski interes za mirom i stabilnošću na Balkanu. To može imati sigurnosne i gospodarske efekte za Sloveniju. Grizold, A., "Varnost in sodelovanje v Jugovzhodni Evropi", *Teorija in praksa*, vol. 35. no. 3, 1998., str. 483-484.

²¹ Montgomery, W. T., "Croatia's Roadmap to Partnership for Peace", *Croatian International Relations Review*, vol. IV, no. 11, 1998., str. 88-90.

nastojati u pogodnom trenutku osnažiti pritisak za stvaranje zone slobodne trgovine²², omogućavajući na taj način lakše gospodarsko povezivanje koje bi trebalo voditi nastajanju nove strukture sigurnosnih odnosa.

Tek što je završila s pritiscima na Jugoslaviju zbog rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, kosovska kriza traži novi angažman Amerike u Jugoslaviji. Na jednoj strani stoji želja albanskog pučanstva za izlaskom iz Jugoslavije, a na drugoj strani je opasnost promjene granica nasilnim sredstvima i započinjanje lančanih promjena na Balkanu. Miloševićeva brutalna upotreba sile dovela je Albance do stanja u kome bi bilo teško prihvatiti neke oblike autonomije ili čak republiku, ali isto tako albanske aspiracije koje govore o povezivanju svih Albanaca koji žive u Albaniji, Makedoniji, Kosovu i Crnoj Gori mogu Americi i Europi izgledati samo kao najava novih nestabilnosti na čitavom ovom području. Refleksi bi se odmah osjetili i u Bosni i Hercegovini, gdje niti srpski niti hrvatski narod ne bi htjeli živjeti u jedinstvenoj BiH i vrlo brzo bi se također pošlo putem izdvajanja i novog prekrajanja granica. Imajući sve to na umu, američka politika još uvijek drži Miloševića kao partnera u igri koji bi tebao smiriti situaciju na Kosovu i otvoriti put za pregovore. Kombinirajući sankcije i ponekad neku najavu njihova skidanja, američka politika mrkvom i batinom želi učiniti Miloševića poslušnim, nadajući se da bi njegovi sadašnji problemi (Kosovo, Sandžak, Vojvodina i Crna Gora) mogli ipak utjecati na to da njegov režim slabi i da se u krilu toga stvori neka opozicija koja bi u budućnosti mogla preuzeti vlast. No želja za nastankom demokratske Jugoslavije ipak se još uvijek čini dalekim ciljem.

Makedoniju je američka politika prihvatila gotovo od samog njezina stvaranja. Zahvaljujući američkoj podršci i pomoći, Makedonija se othrvala problemima u odnosu sa susjedima, a u doba najvećih opasnosti snage UN (uz vodeću američku ulogu) postavile su stanovitu vrstu tampona, izdvajajući Makedoniju od kriznog razvoja u Jugoslaviji. Geostrategijski položaj Makedonije, njezin još uvijek neriješen odnos sa susjedima (čak i pitanje imena države), kao i opasnost prelijevanja kosovske krize, dostatni su argumenti za pojačani američki oprez, ali i stalnu nazočnost.²³ U slučaju promjene statusa Kosova teško bi bilo zadržati Albance u Makedoniji (22% ili 35% pučanstva) da se ne priključe novoj albanskoj velikoj državi, a to bi, razumljivo, bilo nemoguće ostvariti mirnim putem. Stoga će, pomažući makedonski opstanak, američka politika istodobno nastojati održati i mir i stabilnost u široj regiji.

U Albaniji je američka politika osvojila snažne pozicije i preko Partnerstva za mir s albanskom vojskom uspostavljeni su tijesni odnosi.

²² Larrabee, F. S., "US Policy in the Balkans: From Containment to State Reengagement", u *Crises in the Balkans...*, op. cit., str. 292.

²³ Vidi: Clement, S., *Conflict Prevention in the Balkans: Case Studies of Kosovo and the FRY Macedonia*, Pariz, 1997.

Istodobno, Amerika budno prati albansko djelovanje u pravcu Kosova, ne podržavajući radikalne zahtjeve za promjenom granica ili stvaranjem "velike Albanije". Zadržavajući se na zaštiti humanitarnih pitanja, kao i stalnom pozivanju na političko rješenje krize, američka diplomacija preko Albanije nastoji motivirati i kosovske Albance za pregovore, vjerujući da je još uvijek moguća neka vrsta široke autonomije koja bi dala samoupravu Albancima, ali ih zadržala u postojećim granicama Jugoslavije. Takve ideje prihvaća i Fatos Nano, za razliku od Berishe, koji upravo u razbuktavanju kosovskog sukoba vidi svoju političku šansu na nekim novim izborima. Svojom snagom i nazočnošću očito je da će američka politika, ako to želi, biti u stanju kontrolirati kosovsku krizu. Stoga će i rješenje koje se postigne u velikoj mjeri biti doneseno pod američkim utjecajem: u obliku široke autonomije ili nekoga novog Dayton. U sadašnjoj situaciji svako takvo rješenje podržat će i albanska službena politika.

Bugarska i Rumunjska s novim neosocijalističkim vladama snažno su zainteresirane za suradnju s Amerikom. One intezivno koriste Partnerstvo za mir kao početnu fazu svoga eventualnog brzog uključivanja u NATO, a približavanje EU daje im dodatnu vjerodostojnost u njihovim koracima prema Europi. Razvijajući suradnju sa SAD, obje države su prihvatile i američku ocjenu događaja na Jugoistoku Europe; one su isto tako zainteresirane za mirno rješavanje sporova i za sve mjere koje će pridonijeti stabilizaciji ovog prostora. Uz aktivnu podršku SECI-ju, kao i prihvaćanje Clintonovog Akcijskog plana za Jugoistočnu Europu, obje zemlje izjašnjavaju se za regionalnu suradnju koju vide kao korisnu i poželjnu, svjesne da im je to istodobno i najbolja preporuka za ulazak u EU. Američka politika stoga s ove dvije zemlje neće imati problema niti u budućnosti. One su spremne podržati sve američke ciljeve na ovom prostoru, znajući da ih čeka i američka nagrada u obliku približavanja europskim i transatlantskim integracijama. A to je ono za što se obje države odlučno zalažu. Stoga je moguće očekivati da će upravo preko njih američka politika nastojati graditi odnose regionalne balkanske stabilnosti i suradnje. To je posebice značajno, imajući na umu da između ove dvije zemlje ne postoje nikakvi problemi, niti napetosti. Pozitivno takmičenje u brzini približavanja europskim integracijama može biti stimulirajući čimbenik koji će Washington sigurno znati cijeniti.

Tradicionalni američki saveznici iz redova NATO-a, Grčka i Turska, bit će i dalje izrazito važni akteri na koje će američka politika morati dodatno djelovati. Trenutno mnogo realnija grčka politika na putu je rješavanja odnosa sa svojim susjedima (Makedonija, Albanija) i preko svog članstva u NATO-u ona može biti značajan akter na Balkanu. Tradicionalne grčke aktivnosti oko balkanske suradnje niti u novim političkim uvjetima neće biti napuštene. Iako one u trenutnim otvorenim sukoba (Kosovo) nemaju neko posebno značenje, njima se ipak stalno promiče ideja o potrebi regionalne suradnje na Jugoistoku Europe. Amerika će stoga podržavati takve tendencije sigurna da iz njih ne mogu nastati nikakve inicijative koje bi bile protivne američkoj politici. Osim toga, dobre

grčke veze s Miloševićem mogu biti važne u potrebi smirivanja njegove politike i vršenja pritiska u prilog Daytonu II. Otvoreni problemi u odnosima Grčke s Turskom ostat će i dalje kao značajna kočnica u razvitku bilateralnih odnosa dviju južnih članica NATO-a. Dugoročno gledano, može se isto tako predmnijevati da će Grčka nastojati zatvoriti pristup Turske Europi, što nije u američkom interesu. No, u cjelini gledano, kako zbog ukupnosti političkih i gospodarskih odnosa, te grčkog članstva u EU, američka će politika i dalje biti važan čimbenik kojeg Grčka neće moći zaobići. Iako danas nema takvu snagu da riješi sporna pitanja između Grčke i Turske, američko vodstvo i dalje je neosporno, a brojne i razgrnate niti koje povezuju dvije zemlje jamstvo su daljnjeg zajedničkog djelovanja. Sličnost pogleda na razvoj odnosa na Jugoistoku Europe može samo pojačati taj davno uspostavljeni saveznički odnos.

Tekući američki odnosi s Turskom znatno su složeniji. U posthladnotarovskim odnosima turska politika dobila je veću slobodu manevriranja i pod utjecajem domaćih političkih snaga ona nije samo okrenuta Zapadu već razvija svoje opcije i prema Jugu i prema Istoku. Zemlja koja je nekada vezivala 24 sovjetske divizije i pružala teritorij za američke vojne baze, danas se i u Americi i Europi vidi na drukčiji način. Opasnosti od jačanja islamskih snaga, zatim pitanje Kurda i kršenje ljudskih prava, stavili su u prvi plan negativne aspekte. No unatoč tome, tursko strategijsko značenje i u uvjetima stvaranja novog svjetskog poretka neobično je važno. To se posebice odnosi na američku politiku koja gotovo sva svoja središnja politička pitanja s euroazijskog prostora mora odmah na stanovit način vezivati uz tursku politiku. Djelovanje NATO-a, Balkan, Egejsko more, sankcije protiv Iraka, ruski odnosi s bivšim azijskim republikama, mir na Bliskom istoku i tranzitni putovi za plin te nafta iz središnje Azije — sve je to u većoj ili manjoj mjeri vezano za Tursku. Pojačane turske ambicije u pravcu središnje Azije, gdje se turski interesi sučeljavaju s interesima Rusije i Irana, a ponekad i s američkim, još više potvrđuju potrebu zadržavanja savezničkih odnosa.

Stoga je očito da, unatoč složenim odnosima, kao i stanovitim padovima, američka politika jednostavno ne može ispustiti razvijanje dobrih veza s Turskom. Američka politika odavno je predložila saveznicima da se Turska primi u EU²⁴, ona je isto tako svjesna da je i SECI put kojim bi se i Turska uključila u regionalnu suradnju u okvirima Jugoistoka Europe. Turska je, isto tako, važna i za smirivanje odnosa na Balkanu, gdje — od Bosne i Hercegovine, Kosova, Sandžaka, do Makedonije, može djelovati kao čimbenik koji pomaže američki plan stabilizacije i mira. Imajući sve to na umu, nije teško zaključiti kako će američka politika i dalje ulagati napore da održi dobre odnose s Turskom, da kao medijator pomogne u

²⁴ Larrabee, F. S., "US and European Policy toward Turkey and the Caspian Basin" *Allies Divided: Transatlantic Policies for the Greater Middle East*, R. D. Blackwell and M. Sturmer, The MIT Press, 1997., str. 166-169.

njezinim odnosima s Grčkom i da istovremeno budno prati unutarnji turski razvitak, kako se ne bi dovelo u pitanje tekovine sadašnjih američko-turskih veza. Slobodniji i veći turski angažman, posebice u srednjoj Aziji, nastojat će se uskladiti s američkim interesima, uz stalan napor da NATO bude i dalje glavna veza Turske sa SAD-om i Zapadom.

* * *

Američki angažman u jugoistočnoj Europi danas ima već sve svoje jasno izražene diplomatske, političke, vojne i gospodarske instrumente, čvrsto postavljene u pravcu ostajanja na ovom području. Iako je snaga i veličina, kao i dinamika upotrebe tih instrumenata različita, oni su transparentni i u odnosu, npr., na aktivnosti EU, znatno snažniji. To bi, između ostalog, trebalo navesti i na tvrdnju da se radi o želji za stalnim djelovanjem koje nije bilo samo htijenje da se zaustavi rat u Bosni i Hercegovini, već i na planu da se uđe i ostane na području jugoistočne Europe.

Takvim djelovanjem Clintonova politika je:

- čvrsto uvela Ameriku u važno strategijsko područje Jugoistoka Europe koje ima dugoročnu vrijednost, posebice glede pristupa i povezanosti s bitnim točkama tekućega američkog vanjskopolitičkog angažmana (Bliski istok, kaspjsko područje, Golf, istočni Mediteran),
- uz novo profiliranje odnosa u središnjoj Europi proširenjem NATO-a i stvaranjem novih sigurnosnih odnosa pomaknutih prema istoku, u smirivanju stanja na Jugoistoku Europe, američka politika se pokazala kao vodeća sila koja može uspješno djelovati na europskom tlu i koja time samo potvrđuje svoju vodeću ulogu u novom modelu svjetskog poretka,
- u svojoj ne baš prebogatoj vanjskoj politici, ulazak u Jugoistok Europe pokazao se kao dosad najveći vanjskopolitički uspjeh Clintonove administracije,
- pragmatički gledano, čitava ta operacija i nije bila previše skupa (10 milijardi dolara), a što je za američko javno mišljenje posebno značajno, za razliku od nekih drugih američkih vojnih akcija nisu zabilježene ljudske žrtve,
- Clintonova administracija sasvim sigurno će nastaviti s angažmanom u ovom dijelu svijeta, a to će vjerojatno produžiti i sljedeći američki predsjednik, pogotovo ako bude iz redova demokrata. No kako se radi o spletu američkih interesa koji se sada već izgrađuju kao dugoročni i povezani su s onim još važnijim u susjedstvu ovog područja, može se zaključiti da je američka politika čvrsto zahvatila Jugoistok Europe i da na njemu misli trajnije ostati, čak bez obzira na to tko će biti u Bijeloj kući.

Radovan Vukadinović

AMERICAN POLITICS IN SOUTHEAST EUROPE

Summary

Following the disintegration of the socialist system in Europe and the end of the bloc-based relations, American politics has changed the course of its operation. In present-day circumstances, southeast Europe is becoming increasingly prominent in American foreign-policy projections, particularly during Clinton's administration. Clinton has defined a clear-cut policy towards Europe's southeast due to its vicinity to certain neuralgic points of American engagement (Near East, the Caspian region, the Gulf, eastern Mediterranean). In this way American politics has proved its leading global role. At the time of scarcity of foreign-policy events, Clinton's team has thus been served on a platter a major foreign-policy arena, in which its engagement — which has all the symptoms of a long-lasting one — has not proved too costly.